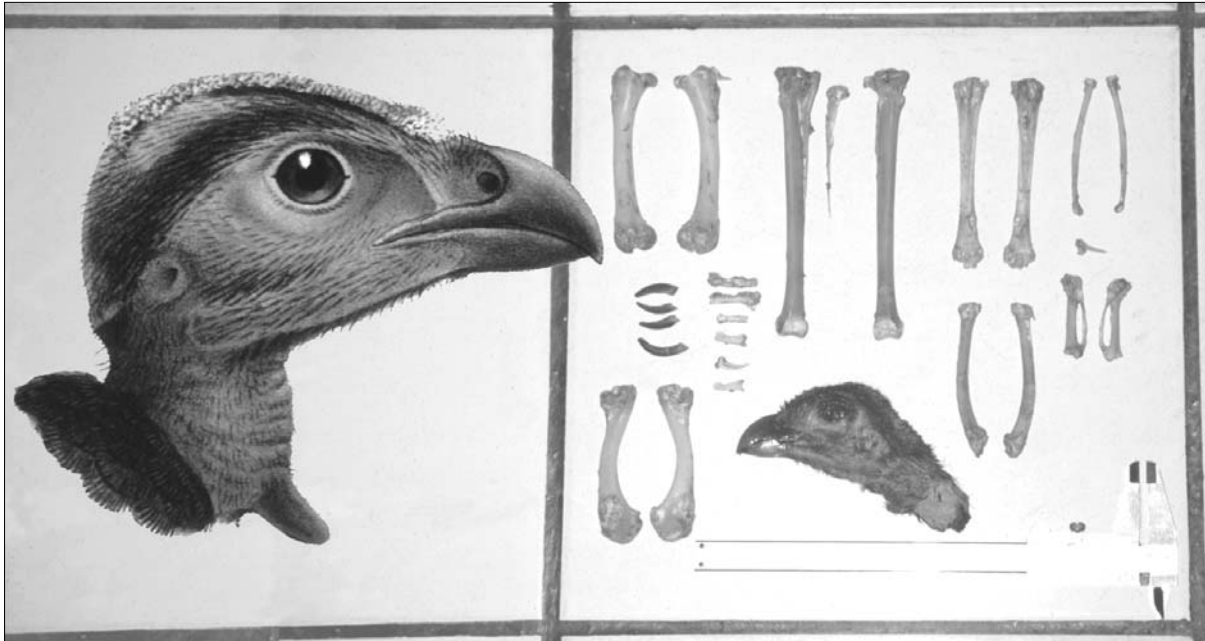

WAIGEO EXPEDITION boekt succes

De herontdekking van het Bruijns boshoen (*Aepypodius bruijnii*)

HANS POST ¹

Op dinsdag 13 februari 2001 vertrokken Kees Heij en Hans Post op stel en sprong naar Indonesië. In korte tijd hebben ze de WAIGEO EXPEDITION 2001 georganiseerd. Het is hun derde expeditie naar het eiland Waigeo (gelegen voor de noordwestkust van Nieuw-Guinea in de Indonesische provincie Papua) om het Bruijns boshoen (*Aepypodius bruijnii*) te herontdekken. Het laatste 'levensteken' van deze grootpoothoen-soort dateert van 1938 toen een vogelvanger er één wist te verzamelen voor de collectie van de Academy of Natural Sciences in Philadelphia. Sindsdien is er onzekerheid over het voortbestaan van de soort. Twee eerdere pogingen van Heij, Post en een wisselend gezelschap² van mede-teamleden, opererend onder de naam 'Waigeo Expeditions 1999 & 2000', waren strategisch van opzet en bedoeld om terrein te verkennen, navraag te doen bij de lokale bevolking of het Bruijns boshoen bekend is en ze te stimuleren waarnemingen of vondsten te melden bij de Indonesische deelnemer aan de expeditie Kris Tindige die kantoor houdt in de (op een halve dag varen gelegen) stad Sorong. Deze derde Waigeo Expedition is resultaat gericht, want van Kris Tindige hebben Kees en Hans sterke aanwijzingen ontvangen dat ze nu kunnen komen oogsten wat tijdens de eerste twee expeditie gezaaid is. Kris berichtte zijn mede-expeditieleden in december 2000 dat hij beschikt over een kop en enkele botten van een vogel die sterk lijkt op het grootpoothoen waarnaar al bijna 20 andere expeditie op zoek zijn geweest. Reden genoeg voor het duo Heij en Post om zich naar Sorong te spoeden. Straatgras 11 (4): 50-53 gaf een voorpublicatie uit het boek dat Hans Post over de speurtocht naar het Bruijns boshoen schrijft. Het ging toen om de eerste expeditie in 1999. De volgende fragmenten zijn ook weer uit het (dag)boek van Hans Post. Deze keer de verrassende ontknoping: de Waigeo Expedition 2001.

Rotterdam, 15 december 2000

Ik zit achter mijn bureau en check als dagelijkse ochtendroutine mijn e-mails. Een bericht van Kris Tindige staat tussen een tiental andere nieuwe berichten van uit-enlopende aard. Ik open het en

mijn ogen vliegen over de tekst die om kwart voor twee locale tijd is verzonden. Na een korte inleiding komt Kris met de volgende mededeling:
'Dit keer meld ik me bij jullie met

het belangrijkste nieuws tot nu toe. Gisteravond kwam een bewoner van desa Yenbekaki (op Waigeo) bij me op bezoek. Hij heet Rony Bonsapia. Hij nam botten en de kop mee van de Mangkwap, die zoals hij vertelde,

LINKS:

DE KOP VAN BRUIJNS

BOSHOEN ZOALS

AFGEBEELD IN OUSTALET,
M.E., 1881 - MONOGRAPHIE
DES OISEAUX DE LA FAMILLE
DES MÉGAPODIIDÉS - AN. SC.
NAT. ZOOL. ET PAL. TOME
XI. VOLGENS OUSTALET EEN
JONG ('JEUNE') EXEMPLAAR.
[ILLUSTRATION: J. KEULEMANS]

RECHTS:

DE KOP, ENIGE BOTTEN EN
NAGELS VAN HET EXEMPLAAR
VAN BRUIJNS BOSHOEN
(*AEPYPODIUS BRUIJNII*) DAT
EIND NOVEMBER 2000 OP
WAIGEO WERD BEMACHTIGD
DOOR VARKENSJAGERS;
UITGELEGD OP EEN
TEGELVLOER. DE SCHUIFMAAT
RECHTS ONDER HEEFT EEN
MAXIMALE LENGTE VAN 23 CM.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

¹[namens de Waigeo Expedition; J.N.J. Post is freelance consultant en schrijver, adres: Brugmanstraat 15, 3117 KA Schiedam; e-mail: hans_post@hotmail.com]

was gedood door zijn jachthonden, twee weken geleden toen hij met zijn vrienden aan het jagen was. Ze hebben de vogel opgegeten en de botten en de kop bewaard omdat ze hem niet levend naar mij in Sorong konden brengen, want de honden hadden hem al gedood toen zij er mee aankwamen. Ik heb belangrijke aantekeningen gemaakt van zijn verhaal en toen hij weg was, ben ik gaan uitzoeken wat het was door de kop met de plaatjes te vergelijken die jullie hebben achtergelaten na de twee expedities. Ik kan jullie echt alleen maar zeggen dat mijn voorlopige conclusie is dat het inderdaad het Bruijns boshoen is waar we naar op zoek zijn. Ik weet dat er veel mensen naar op zoek zijn en op deze kans hebben gewacht. Dat Rony uiteindelijk naar mij komt en niet naar anderen die op dit moment hebben gewacht, is te danken aan al onze inspanningen op Waigeo. Maar ik moet niet te vroeg juichen. Eerst moeten we het echt zeker weten. Ik heb de botten en de kop in de alcohol bewaard die Kees mij de vorige keer heeft gegeven. Rony en zijn vrienden hebben de kop ter hoogte van de nek afgesneden en er zitten nog enkele kleine veertjes op. Ik heb hem gevraagd nog enkele veren te brengen als die nog in zijn dorp te vinden zijn. Rony is nu terug naar Yenbekaki, maar hij komt nu regelmatig bij mij om te horen of er nieuws van jullie is. Ik moet zijn tocht per boot betalen, wat ongeveer 50.000 Rupiah kost. Hij zei van mij ook wat geld te verwachten wanneer blijkt dat de kop en de botten inderdaad toebehoren aan de soort die we zoeken. Het enige wat we nu moeten doen, is dit geheim te houden en een manier vinden hoe ik het materiaal naar Nederland kan sturen. Ik wil het in geen geval per post sturen en ik geef het ook aan niemand, ook al zouden jullie mij dat vragen, alleen als hij of zij een door jou of door Kees Heij ondertekende brief kan laten zien waaruit jullie toestemming blijkt. Schiet op mijn vriend, stuur iemand om dit materiaal op te halen en houd het geheim!!! Ik hoop snel van je te horen. Kris Tindige.'

Het is goed dat ik zit. Aan mijn stoel genageld door dit nieuws. Het lijkt dan toch gelukt. Alle inspanningen van twee expedities

en de investering van twee jaar, werpen dus toch nog vruchten af. Dat hadden we niet meer verwacht. Ik druk ogenblikkelijk de reply toets in en feliciteer Kris met het nieuws. Ik schrijf hem slechts een paar zinnen en beloof hem snel, dezelfde dag nog, weer te mailen en een langere reactie te sturen. Direct daarna bel ik Kees Heij en vraag of hij klaar is voor een nieuwtje: 'Kees, ik kreeg net een e-mail van Kris Tindige. Hij heeft iets leuks te melden. Hij heeft in Sorong enkele botten en de kop van het Bruijns boshoen op alcohol staan'. Aan de andere kant is het volkomen stil. Ik hoor Kees denken. 'Ik zal je de hele mail voorlezen', zeg ik, zijn reactie niet verder afwachtend, en begin aan de voordracht, langzaam, goed articulerend, alsof ik een plechtige mededeling heb te doen. Kees onderbreekt me niet één keer.

DE EERSTE FOTO VAN DE KOP
VAN DE HERONTDEKTE
AEPYPODIUS BRUIJNII WERD
PER E-MAIL NAAR ROTTERDAM
VERSTUURD EN HAALDE
DE WERELDPERS.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

Terwijl ik het mailtje voorlees, heb ik kippenvel en ik merk dat de spanning ook bij Kees toeneemt. De volle werkelijkheid dringt slechts langzaam tot ons door. Kees is het eens met Kris. 'Vooral niet opsturen, we gaan het zelf ophalen', is zijn eerste reactie. Ik temper zijn enthousiasme en stel voor Kris te vragen eerst eens enkele foto's van de kop te maken en die ons toe te sturen. Zo kunnen we op basis van vergelijking zelf ook onze conclusies trekken. Daar is Kees het mee eens. In mijn

KEES HEIJ (LINKS) EN HANS
POST WILLEN ZEKER ZIJN VAN
HUN DETERMINATIE EN
VERGELIJKEN DE KOP EN
BOTTEN MET MATEN EN
FOTO'S VAN EXEMPLAREN IN
MUSEUMCOLLECTIES.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

langere mail naar Kris, die ik inderdaad dezelfde dag nog stuur, stel ik Kris voor om de kop te scannen en de scan aan ons te mailen. Ik druk hem, namens Kees en mij, op het hart het er met niemand over te hebben en de botten en de 'Kop van Bruijn' in Sorong te laten en vooral niet op te sturen. 'We proberen in februari of maart naar je toe te komen en de onderdelen van het boshoen zelf op te halen', schrijf ik hem. 'Je kunt Rony zeker geld geven voor de kosten die hij heeft gemaakt om de resten bij je te brengen. Geef hem alcohol mee, mocht hij aan nog meer resten kunnen komen of zelfs aan een complete vogel. Het maakt niet uit of die incompleet is en bedorven. Alles is zeer welkom. Kris, probeer achter zoveel mogelijk gegevens te komen over de juiste vindplaats, de omstandigheden, wie er bij was, enz. We hopen dat het inderdaad de vogel is waar we naar zoeken. Dit is het beste nieuws tot dusver.'

Sorong, 23 februari 2001

Als we na een vroeg ontbijt, dat bestaat uit mie bakso en een glas avokadosap, terug zijn in het Irian Beach hotel, gaan Kees, Kris en ik aan het werk. In de kamer van Kees zetten we drie stoelen om het bureau en leggen twee schone witte velletje papier op het bureaublad. Eén om er de kop en de botten op te leggen en één om er aan-

KOP VAN DE BALG VAN
BRUIJNS BOSHOEN
(*AEPYPTODIUS BRUIJNII*) DIE
BEWAARD WORDT IN THE
NATURAL HISTORY MUSEUM
IN TRING, ENGLAND.
BMNH 88.4.3.1,
MANNETJE VERZAMELD IN
1887 OP WAIGEO.
DIT IS ÉÉN VAN DE 23
BEKENDE EXEMPLAREN IN
MUSEUMCOLLECTIES.
[FOTO: KEES MOELIKER]

tekeningen op te maken. We nemen de foto's van de zeven balgen van het Bruijns boshoen erbij die we in november 1999 in het American Museum of Natural History in New York maakten. Kees haalt nog meer foto's te voorschijn. Uit een mapje komen de plaatjes van de balgen van het Arfak boshoen (*Aepyptodius arfakianus*) en het bruinkraagboshoen (*Talegalla jobiensis*), die we enkele dagen terug in het Zoölogisch Museum in Cibirong op Java fotografeerden. Op het bureaublad ligt verder een schuifmaat, een meetlint en een blaadje waarop de maatgegevens staan genoteerd van de New Yorkse balgen. Tenslotte liggen er kopieën van pagina's uit het boek van Jones, Dekker & Roselaar over 'The Megapodes'. Uiteraard van de passages die han-

delen over het Bruijns boshoen en nauwverwante soorten. Het foto-toestel ligt onder handbereik en is voor deze gelegenheid voorzien van een vers rolletje.

Dan is het plechtige moment daar. Langzaam draai ik het schroefdeksel van de doorzichtige pot en leg hem op het bureaublad. Kees en Kris kijken toe en zwijgen. De spanning is voelbaar. Een zoetig ruikende alcohol damp stijgt op uit de pot en prikkelt mijn neus. Het ruikt niet bedorven tot ons aller geruststelling. Met mijn rechterhand haal ik de druipende kop uit de pot en leg hem voor me op het witte velletje. Het is een grote, zware kop met een forse snavel. Zeker niet van een zwart boshoen (*Megapodius freycinet*), de algemeen op Waigeo voorkomende soort. Daar is deze kop veel te

HET GEBIED WAAR BRUIJNS
BOSHOEN WERD
HERONTDEKT: EEN ZIJDAL
VAN DE WERAR RIVIER NABIJ
HET DORP YENBEKAKI,
OOST-WAIGEO.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

DE KOP VAN DE HERONTDEKTE
AEPYPODIUS BRUIJNII.
DE KARAKTERISTIEKE LEL
IS GOED ZICHTBAAR.
[FOTO: HANS VAN MIDDELKOOP]

groot en zwaar gebouwd voor. Hij is gierachtig, spaarzaam bedekt met ver uit elkaar groeiende, kleine, op haren lijkende donkere veertjes. De kruin lijkt iets van een aanzet tot een kam te hebben, met daarop groeiende harde borstelachtige veertjes. Ook aan de onderzijde van de kop, op het huidgedeelte tussen de snavel en de hals, groeien haarachtige veertjes. De snavel is donkergrijs, bijna zwart. Op de randen na, die ivoorkleurig zijn. Het belangrijkste kenmerk dat we zien is de lel. En die zit tot onze verrassing aan de onderzijde bij de hals, precies zoals het hoort, en niet aan de zijkant van de kop,

zoals het op de foto's leek die we eerder van Kris ontvingen per e-mail.

Drie volwassen kerels zitten ingespannen om een afgehakte vogelkop in een hotelkamer waar nauwelijks daglicht in binnendringt. Er is slechts één doel: het met 100 % zekerheid determineren van de resten die voor ons liggen, alvorens dit wereldkundig te maken. Zou het hem echt zijn? 'De lengte van de kop valt binnen de New York maten', zeg ik tegen Kris en Kees, als ik de net genomen maat met die van de tabel vergelijk. We vergelijken nog meer getallen en telkens weer kijken we

naar de foto's van de balgen en de kop die voor ons ligt. 'Het moet hem zijn', zeg ik, misschien meer nog tegen mijzelf dan tegen de anderen. 'De maten kloppen, de foto's kloppen, de kenmerken komen overeen', vervolg ik. Kris knikt instemmend, alsof hij wil zeggen 'dat zei ik toch al.' Kees wil meer zekerheid en dat is eigenlijk wel logisch; net als wij is hij bang om de kop verkeerd te determineren. We meten alles nog een keer en bekijken nogmaals alle foto's. Een half uur later blijft de eerder getrokken conclusie dezelfde. De kop die voor ons ligt, is van het Bruijns boshoen. Daar is geen

BASISKAMP VAN DE WAIGEO
EXPEDITION 2001 LANGS DE
WERAR RIVIER.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

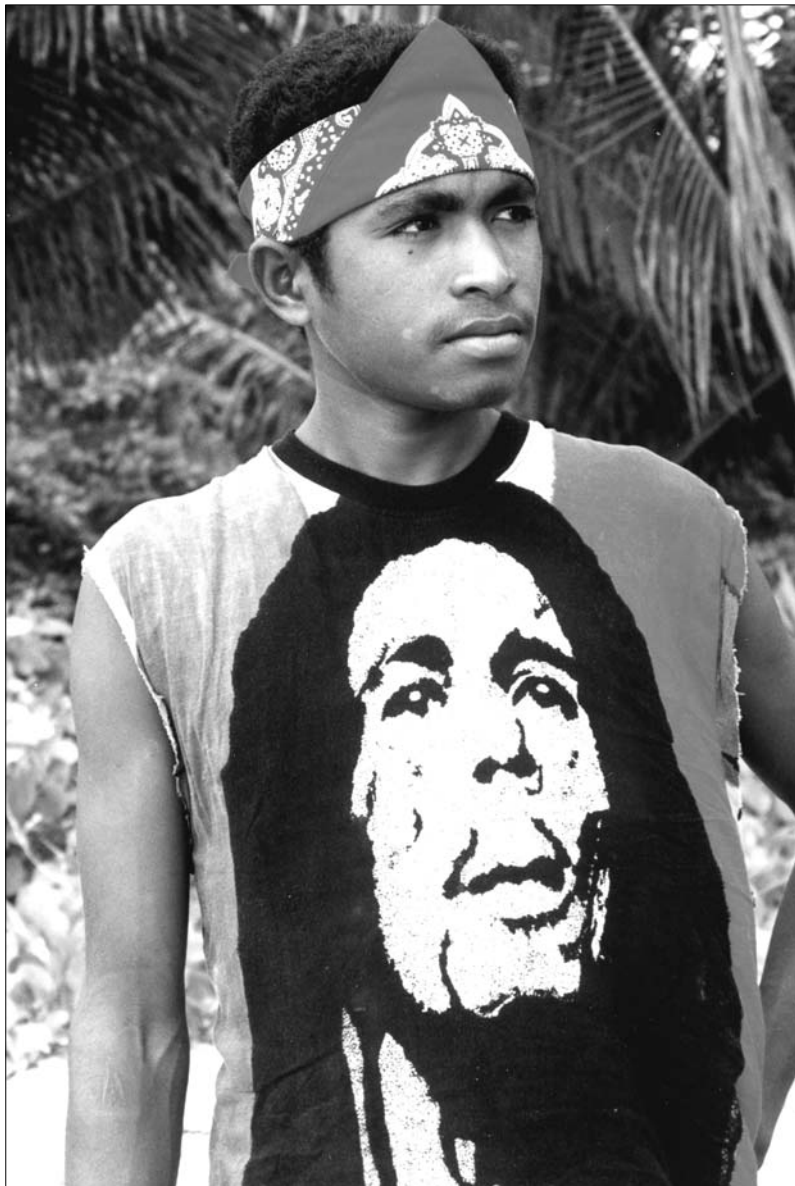
twijfel over mogelijk. Voor het eerst na 63 jaar staan er weer mensen met een natuurhistorische achtergrond oog in oog met de overblijfselen van dit mysterieuze grootpoothoer. Bijna twintig expeditieën waren er naar op zoek, maar zonder resultaat. 'Mogelijk uitgestorven' was het label dat er door ons al aan was gehangen na afloop van de eerste twee expeditieën. Het tegendeel is waar. Het Bruijns boshoer leeft!

Na de kop buigen we ons over de botten. Ze liggen op de bodem van de pot in de alcohol. Ik haal de botten er een voor een uit als ware het kostbare kleinoden. Kees en ik leggen ze op papier te drogen. Ze bieden meer gegevens dan we hoopten: we determineren twee dijbenen, twee scheenbenen, twee opperarmbenen en diverse teenkootjes. Er blijken ook enkele nagels in de alcohol te liggen die onmiskenbaar van een grootpoothoer zijn. We vergelijken ze met de foto's en blijven bij ons standpunt, maar voelen soms toch even twijfel. Er zullen toch niet 'per ongeluk' afgekloven resten van een soepkip voor ons liggen?

Waigeo, 1 maart 2001

Om vijf voor twaalf bereiken we de plek. We zijn nat van het zweet en hijgen na van de inspanning van de afgelopen uren waarin we door het oerwoud liepen en vele malen door de rivier heen waadden. We staan in een klein dal langs de oever van een smal beekje dat uitkomt op een grotere beek die we al sinds ons vertrek uit desa Yenbekaki volgen. Meki Awom, de varkensjager die het Bruijns boshoer - samen met twee vrienden - ving, vertelt ter plaatse hoe dat ging.

'We waren met zijn drieën en met 14 honden. We wilden een varken jagen omdat er binnenkort een belangrijke gast naar ons dorp zou komen, die we een maaltijd met vlees wilden aanbieden. De honden liepen boven, hoog op de helling. Twee daarvan zaten de vogel achterna. De vogel rende ervandoor en vloog toen op en wilde naar de andere steile oever van de beek vliegen. De vogel fladderde van de hoge oever en landde op een steen dicht bij mij. Hij haalde de overkant niet

MEKI AWOM DIE, SAMEN MET
ZIJN VRIENDEN EN HONDEN,
HET BRUIJNS BOSHOER
HERONTDEKTE.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

en was vlak bij mij. De honden kwamen ook naar beneden. De vogel rende in mijn richting en ik sprong erbovenop om hem te pakken. De honden stonden er blaffend bij. De vogel was al door de honden gebeten en bloedde. We namen hem mee naar ons dorp en aten hem op. Mensen uit het dorp zeiden dat we iets van de vogel moesten bewaren, omdat jullie er naar op zoek zijn. We hebben de kop bewaard en de botten begraven. De rest aten we op en het vlees smaakte heel lekker.'

Wachten, wachten, wachten. We zitten al vanaf halfvijf vanmiddag verscholen in het dichte struikgewas, op dertig meter afstand van een reusachtig nest. De broedheuvel is onmiskenbaar van een grootpoothoer en maar liefst zeven meter lang en 1.80 meter hoog. Het is het nest dat het dichtst bij de plek ligt waar de honden het Bruijns boshoer vingen. Het is nu

zeven uur en er is nog geen activiteit. Af en toe vliegen er neushoornvogels over en maken geelkuifkakatoes boven ons hoofd kabaal. In de verte horen we de rode paradijsvogels en tussen de kruinen door zien we het silhouet van een overvliegende palmkakatoe. Verder gebeurt er niets. Het wordt nu snel donker en nog altijd wachten we bij het nest. 'Jij hebt geen zitvlees' zegt Kees, als ik na een kwartier weer wat schuif op de harde boomstronk. Heel behoedzaam om geen takjes te laten kraken onder mijn schoenzolen. Als het helemaal donker is, houden we het voor gezien en lopen in het licht van onze zaklantarens terug naar het basiskamp langs de oever van de grote beek. Daar brengen we de nacht door, slapend op het grind op de drooggevalen bedding en onder een plastic zeil. Deze plek ligt op nog geen vijfhonderd meter van de grote broedheuvel,

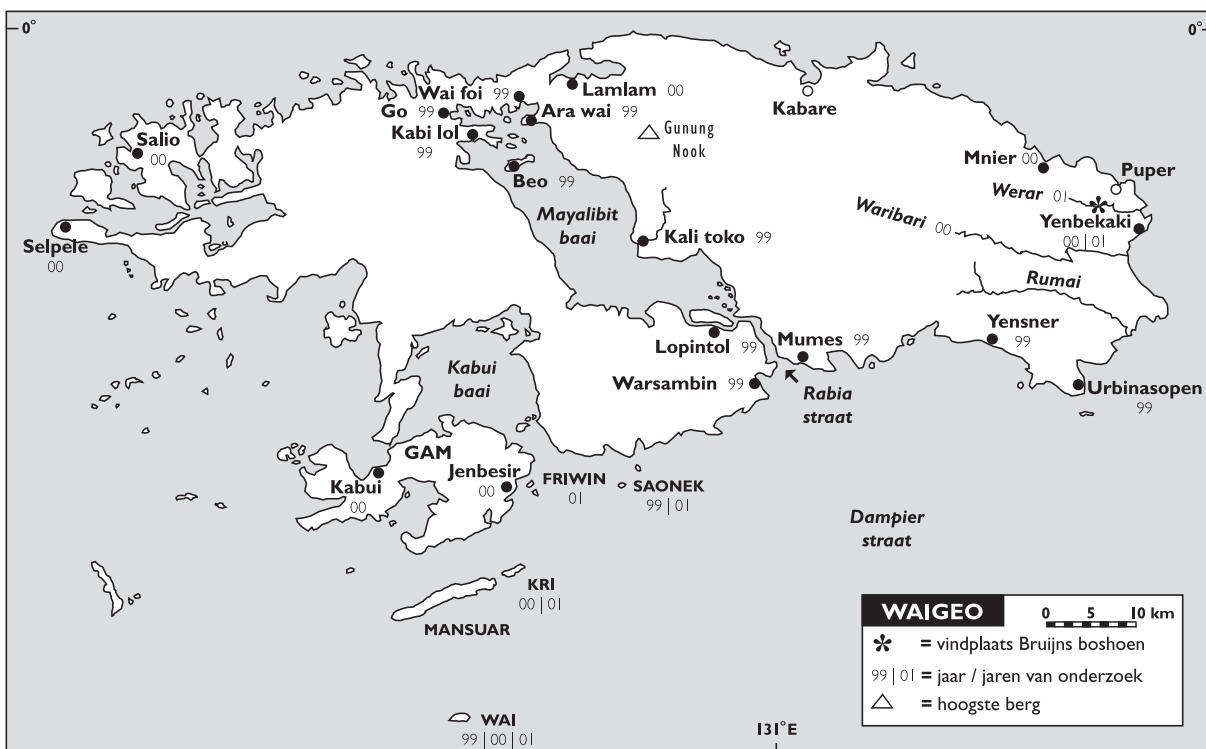
zodat we geluiden uit die richting hier zeker kunnen horen. Om tien uur horen we een raar geluid. Rony Bonsapia hoort het als eerste. Hij stoot ons ervoor aan. We horen het opnieuw en Kees zet zijn geluidsapparatuur aan en wacht tot middernacht op nog een kreet, maar als die niet komt gaat ook hij slapen. Om twee uur 's nachts ben ik wakker. Ik sla de muggen weg en trek een extra t-shirt aan vanwege de kou. Dan hoor ik het geluid opnieuw: eerst een paar keer een doffe keelklank, als een kort uitgestoten 'oeh-oeh-oeh', en dan een in toonhoogte aflopende roller gedurende vijf seconden, eindigend in een droge tik. Ik pak mijn aantekenschrift en zaklantaar om bij te schijnen en noteer direct in woorden het geluid, bang om de details te snel te vergeten. Kees is weer klaarwakker en zit overeind om het geluid weer op te nemen, maar het blijft bij deze ene keer. 'Dat is de vogel die jullie zoeken', zeggen Max en Rony. 'Hij roept altijd om tien uur en om drie uur. Daarna niet meer en daarvoor ook niet.' []

IN EEN VAN DE VELE GEZETTE
STRIKKEN WERD GEEN
BRUIJNS BOSHOEN MAAR EEN
ZWART BOSHOEN
(MEGAPODIUS FREYCINET)
GEVANGEN.
[FOTO: WAIGEO EXPEDITION]

Beide expeditieleden zijn inmiddels weer veilig teruggekeerd uit Indonesië. Zij slaagden er niet in om een levend Bruijns boshoe te zien. Behalve de 'Kop van Bruijn' en diens botten namen ze ook nog andere naturalia mee zoals het skelet van twee grote vleermuizen, enkele ratten en vele kilo's schelpen. De kop en de botten van het Bruijns boshoe, het 24ste bekende 'exemplaar' van deze soort, bevinden zich voor onbepaalde tijd voor onderzoek in het Natuurmuseum

Rotterdam. Daarna zullen ze permanent worden ondergebracht in het Museum Zoologicum Bogoriense, Cibinong, Indonesië. De heronderking van het Bruijns boshoe zorgde eind februari - terwijl de Waigeo Expeditie 2001 nog op Waigeo naar het boshoe zocht - voor vette krantenkoppen. Zelfs het gezaghebbende wetenschappelijke tijdschrift Science kopte in het nummer van 23 maart (volume 291, No. 5512, pagina 2309) met 'Long-lost bird raises its head'. [red.]

KAART VAN WAIGEO MET
DE LOCATIES DIE DE
WAIGEO EXPEDITION IN
1999, 2000 EN 2001
BEZOCHT.
[ILLUSTRATIE: JAAP VAN LEEUWEN]

² [De Waigeo Expeditie 1999, 2000 en 2001 stonden onder leiding van dr C.J. Heij en werden gefinancierd door de Stichting Moluccan en Papuan Wildlife Conservation Ecoguide Fund en privé-bijdragen van de individuele deelnemers: dr C.J. Heij, J.N.J. Post, K. Tindige (1999, 2000, 2001); F. Advokaat (1999) en C.W. Moeliker (2000). Veel van het materiaal dat tijdens de expeditie werd verzameld (behalve op Waigeo, ook op Gam, Wai, Kri, Kofiau, Boo en in de omgeving van Sorong) is gedeponneerd in Natuurmuseum Rotterdam en wordt momenteel bewerkt. Het betreft enige vogels, zoetwatervissen, vleermuizen, ratten en veel ongewervelde dieren. Voor informatie over en donaties aan het M&P Wilcon Ecoguide Fund: A.F. de Jong, secretaris, telefoon 078-6137317]